

fuisse, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. Hunc judicem ex Kal. Januar. non habebimus ². Q. Manlius, & Q. Cornificius, duos severissimos atque integerrimos judices, quod tribuni plebis tum erunt, judices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis & integer, magistratum inerat necesse est Nonis Decembr. ³ M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia ⁴ & disciplina: L. Cassius ex familia tum ad ceteras res ⁵, tum ad iudicandum severissima: Cn. Tremellius, homo summa religione & diligentia: tres hi, homines veteres ⁶, tribuni militares ⁷ sunt designati. Ex Kal. Januar. non iudicabunt. Subfortiemur etiam ⁸ in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi questioni praefuturus est. Ita secundum Kalend. Januar. & praetore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnam-

Cluentii causa Verre praetore, in qua cum modo laudem ab ignobilitate quaesivit, more suo laudans equites Romanos, & maxime quia, cum diceret pecuniam in iudicio fuisse versatam: & cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credit ab Oppianico datam, quia damnatus erat, & errore multorum in falso crimine Cluentius fuit. Hic ergo Caesonius, damnatis aliis iudicibus, non modo innocens pronuntiatus est, sed etiam ex iis fuit, qui illa crimina Staleni, & Balbi, & Guttae, & ceterorum iudicum detexerant, cum Verres quoque turbatus subiectos iudices esse diceret, & interpolatos libellos fortitionis iudicum, quos libellos ipse obfignaverat. *Idem.*

² Hunc iudicem ex Kal. Jan. non habebimus] Locum animadversione dignus: ex quo illud intelligitur quod saepe dixi, non licuisse & magistratus & iudicis partes uno tempore sustinere. Etiam illud: multa in orationibus dicere Ciceronem ad tempus, non ad veritatem. Nam & Caesonium hoc loco & Cornificium paulo infra spectatos & integros appellat: cum in prima epist. ad Atticum utrumque ut consolatum, quem petebant, indignissimum, acriter perstringat. *Hotomanus.*

³ Magistratum inerat necesse est Nonis Decembrius] Eo die tribunus plebis futurus. *Africanus.*

⁴ Ex acerrima equestri illa familia] Novo modo laudem ab ignobilitate quaesivit, more suo laudans equites Romanos, & maxime quia, cum diceret, sine infamia se gesserunt. *Idem.*

⁵ Cassius cum ad ceteras res] Inde sunt leges Cassiae tabellariae de suffragiis libere ferendis non voce, sed tabula: ille ipse Cassius, qui cognoscendis criminalibus causis in primis quaerendum esse dicebat, *Cui bono. Idem.*

⁶ Homines veteres] Graves, & severi; & vide figurate singulis additam laudem ex ore adversarii; veluti ostendit, cur sibi isti omnes displiceant. *Idem.*

⁷ Tribuni militares] Tribunorum militarium duo sunt genera: primum eorum, qui rursus dicuntur; hi in exercitu creati solent; alii sunt comitiati, qui Romae comitiis designantur.

⁸ Subfortiemur etiam] Mire ostendit securitatem rei, tanquam ipse sit omnia futurus. *Idem.* Non subfortiebantur consules, sed praetor urbis, una cum iudice questionis. Ita ut consulis, sed ut amici Verri, ad spem omnem Siculis tollendam: quasi omnia in eorum manu sint. *Subfortio* vero in eorum sebat locum, qui vel ob rejectionem, vel aliam ob causam, ut quia magistratus essent, in consilio interesse non poterant. *Gravius.*

magnamque iudicii expectationem ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus.

Nonae sunt hodie Sextiles ⁹. Hora nona convenire ceperitis. Hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos ¹⁰, quos Cn. Pompejus facturus est. Hi ludi dies quindecim auferent. Deinde continuo Romani consequentur ¹¹. Ita prope XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos ¹², & dicendo ¹³, & excusando ¹⁴, facile ad ludos Victoriae ¹⁵. Cum his plebejos esse conjunctos: secundum quos aut nulli ¹⁶, aut pauci dies ad agendum futuri sunt. Ita defessa ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam. Quem ego hominem ¹⁷, si ejus fidei diffusus essem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo sum, ut eo iudice, quam praetore, hanc rem transigi malim: & jurato suam ¹⁸, quam injurato aliorum tabellas committere.

XI. Nunc ego, Judices, jam vos consulo, quid mihi facien-

⁹ Nonae Sextiles] Sextiles, Augustae; Quintiles, Juliae: nondum enim nomina de Imperatoribus sumptera: propter quam mutationem nominum Virgilius ait,

Et incipient magni procedere menses.

Hac tota argumentatione significat Cicero his accusare se non posse, si accusandi conscientiam servare voluerit, non servare brevitate. *Africanus.*

¹⁰ Ludos votivos] Hos Pompejus venerat, si Sertorium superasset. *Idem.*

¹¹ Deinde continuo Romani consequentur] Romani ludi sub regibus instituti sunt, magnaque appellati, quod magnis impensis dati sunt: tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum. Alii ideo magnos ludos dictos putant, quod Conso, consiliorum secretorum deo, id est, Neptuno laticum regi & rerum conditarum, & diis magnis, id est, laribus urbis Romae, dati sunt: quibus ajunt raptas Sabinas esse, ut videatur propter hoc dicere Virgilius, *Magnis Circusibus aëlis.* Nam & *Magni*, & *Circenses* idem sunt. *Idem.*

¹² Deinde se ducturos] Dilaturos, moram facturos. *Idem.*

¹³ Dicendo] Longa oratione. *Idem.*

¹⁴ Excusando] Cur interdum non dicant; admittebantur enim excusationes multae etiam pro reo, aut occupationis alicujus, aut male valetudinis. *Idem.*

¹⁵ Ad ludos Victoriae] Hos Sylla instituit bello civili victor. *Idem.*

¹⁶ Secundum quos] Plebejos ludos, quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum. *Idem.*

¹⁷ Quem ego hominem] M. Metellum scilicet: in cuius locum subfortiendum iudicem, ex persona Verri supra dixerat: qui praetor futurus sit ex Kal. Jan. qui nunc in iudicum numero est. *Idem.*

¹⁸ Malim, & jurato suam] Cum iudex sit Metellus, tabellam iudicariam juratus accipiet: cum praetor fuerit, & non jurabit, quia non est moris, & in potestate habebit tabellas omnium iudicum. *Idem.*

Et jurato suam] Neque enim qui iudex questionis erat, jurabat, quippe qui sententiam ipse non ferret; sed eorum, qui ipsi in concilio assidebant, tanquam modo pronuntiare. Jurabat autem urbis praetor, qui iudices legebat de questione sententiam laturos, ut apparet ex orat. pro Cluent. *Hir.*

ciendum putetis. Id enim consilii mihi profecto taciti dabitur¹⁹, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore²⁰, mei laboris, industriae, diligentiaeque capiam fructum: & ex accusatione perficiam, ut nemo²¹ unquam post hominum memoriam paritior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur. Sed in hac laude industriae meae, reus ne elabatur, summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obcurum, opinor, neque absconditum. Fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus²², nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque literis, auctoritatibusque²³ accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem: ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus, operam consumerem. Nunc, quoniam pugnare contra me instituiti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore & causa²⁴, malitiose; necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obistere. Tua ratio est, ut secundum binos ludos²⁵ mihi respondere incipias: mea, ut ante primos ludos comprehendem²⁶. Ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta²⁷: meum hoc consilium, necessarium.

XII. Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem teum esse, huiusmodi est. Ego, cum hanc causam Sculorum rogatu recepissim, idque mihi amplum & praeclarum existimassim, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui

¹⁹ *Id enim consilii mihi profecto taciti dabitur*] Sermo inatio ista non decet iudicium gravitatem: Ideo, *taciti*, dixit: sic agit autem, ut ostendat se non debere horis legitimis abuti ad bis accusandum Verrem, cum possit pro una actione testimonii uti tantum. *Asccon.*

²⁰ *Meo legitimo tempore*] Viginti diebus: hi enim dabatur ad accusandum legitimum, totidemque defensori ad respondendum. *Asccon. Verr. 3. Hotomian.*

²¹ *Perficiam ut nemo*] Nunc illud est quod postea dicit: *Et ne aliter quam ego velim meum laudem ingenium.* *Asccon.*

²² *In alia tempora reservemus*] In secundam

actionem. *Idem.*

²³ *Auctoritatibus*] Confirmationibus eloquentiae scilicet. *Idem.*

²⁴ *Ex istius tempore, & causa*] Sensus est: non Ingenii tui est, quod contra me malitiose exis: sed hoc ita expetit tempus huius, hoc est periculum Verri, & mala causa, quam suscepisti. *Idem.*

²⁵ *Secundum binos ludos*] Post binos ludos, votivos, ac Romanos. *Idem.*

²⁶ *Ante primos ludos comprehendem*] Id est, me & te dixisse profertens, comprehendationis iudicibus faciam potestatem. *Idem.*

²⁷ *Astuta*] Urbana: etenim urbs & dicitur. Terent. *An in astu venit?* *Idem.*

qui innocentiae abstinentiaeque fecissent: tum, suscepto negotio, majus mihi quiddam proposui, in quo meam in reipublicam voluntatem populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium jam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas²⁸, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis²⁹ usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio, regnumque iudiciorum tantopere delectat: & sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat, neque tædeat; qui, quasi de industria, in odium offensionemque populi Romani irruere videantur: hoc me profiteor suscepisse; magnum fortasse onus, & mihi periculosum; veruntamen dignum, in quo omnes nervos aetatis, industriaeque meae contenderem.

Quoniam totus ordo, paucorum improbitate & audacia premitur, & urgetur infamia iudiciorum: profiteor huic generi hominum me inimicum, accusatorem odiosum, assiduam³⁰, acerbam adversarium. Hoc mihi fumo, hoc mihi depono, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco³¹, ex quo me populus Romanus ex Kal. Januar. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. Hoc munus aedilitatis³² meae populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, pradico, ante denuntio: qui aut deponere³³, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse, qui- que ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc seclere nefario.

XIII. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio & Tom. IV. X pote-

²⁸ *Cupiditas*] Corruptionem iudicium significat. *Idem.*

²⁹ *In quibusdam iudiciis*] Terentii Varronis: ubi discoloribus ceris usus est, & ubi, ut supra diximus, eluit nobiles pueris. *Idem.*

³⁰ *Assiduam*] Molestum, addictum. *Idem.*

³¹ *Ex eo loco*] De rostris scilicet. *Idem.*

³² *Hoc munus aedilitatis*] Alludit ad ambiguitatem muneris, & Verri nomen bestiae

praefertentis. *Idem.*

³³ *Qui aut deponere, &c.*] *Deponitur* in sequitur: *accipitur* ab eo, qui corrumpitur: *recipitur*, id est, promittitur ab eo, qui pro iudicatore spondet: *pollicetur*, qui apud se dicit aut premium, aut sententiae potestatem esse: *sequestres* sunt, apud quos pecunia deponitur: *interpretes*, per quos inducitur p-

atio. *Idem.*

potestate: ego autem ædilis, hoc est, paulo amplius³⁴ quam privatus. Tamen hæc hujusmodi res est, quam me æsturam esse polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda, ut ipse consul in hac causa præ me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ inter decem annos³⁵, posteaquam judicia ad senatum translata sunt, in rebus judicandis nefarie flagitioseque facta sunt. Cognoscat ex me populus Romanus, quid sit, quamobrem, cum equester ordo judicaret, annos prope quinquaginta³⁶ continuos, nullo iudice equite Romano³⁷ judicante, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem judicandam constituta sit: Quid sit, quod judiciis ad senatorium ordinem translatis, sublataque populi Romani in unumquemque nostrum potestate³⁸, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S tricies³⁹ præ-

34 *Paulo amplius, quam privatus*] Nam ædilitas primus est magistratus curulis, sique ad honoris amplioris gradum primus ascensus erat, & ex minoribus erat magistratibus, id est, ex his qui minoribus auspiciis creabantur: fellam tamen curulem, & iudicia, & antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum habebant. *Privatus* autem a Latinis ei qui cum imperio est, opponitur; quasi in publico, & jam in re publica, non privata versantur. *Hotom.*

35 *Inter decem annos*] Recte dixit: hoc enim tempus, quo senatus iudicat, victore Sylla ab ordine equitum transferebat iudicia. *Afo.*

36 *Annos prope quinquaginta*] Tanto enim fere tempore equester ordo iudicavit lege Sempronii. *Idem.*

37 *Nullo iudice equite Romano, &c.*] Hortensius in iuris libris legit de consuetudine Joannis Lucanii, casu recto, *nulla, &c.* sensu egresso. *Græver.* Vellent explicarent hæc verba, qui ea retinenda censent. Explicavit quidem Paulus Manutius, *nunquam, nullo equite Romano.* Sed non dara tantum hæc locutio est, sed cælo Latino in hac notione inaudita. Attentius hunc locum insipienti plane hæc verba videntur suppositicia, & necesse unde irrepsisse. Indigna enim est Ciceroe *πρωτολογία*. Cum equester ordo iudicaret annos prope quinquaginta, nullo iudice equite Romano iudicante, ne tenuissima. Quid

est iudice equite Romano iudicante, quam quod præcedentibus verbis dixit, *cum equester ordo iudicaret*? Nam iudice equite Romano iudicante est, cum iudicaret equester ordo. Illa repetitio hic inanis est plane & inepta. Ne dicam & hoc durum esse iudice iudicante. Mihi igitur hæc verba iudice equite Romano iudicante, videntur esse interpretatio illorum, *cum equester ordo iudicaret*, & ex margine insulsa esse male a mala manu. Si illa deleveris, nihil scabri supererit. Sin quia pertendat esse illa retinenda, quis in vetustis libris habentur, scribendum est sane cum Lucanio, probante Hotomano & Grævero nulla, sed pro equite Romano iudicante legendum potius equite res iudicante. Nam litera R sæpe significat res, æque ut Romanus, ut docuit Valerius Probus de notis Romanorum cap. 17. Hæc locutione res iudicare superius in ista oratione usus est Cicero. Sed propter causas, quas paulo ante attuli, nullo dubito hæc verba tanquam spuria esse inducenda. Ciceronis autem manus esse, *Quamobrem, cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos, nulla, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem judicandam constituta sit.* Græverius.

38 *Sublata populi Romani potestate*] Scilicet sublata provocacione ad populum, hoc est, ad tribunos plebis. *Afo.*

39 *Q. Calidius damnatus dixerit, minoris sceler-*

pratorium hominem honeste non posse damari: quid sit, quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætoris de pecuniis repetundis⁴⁰, his æstimata sit⁴¹ eo nomine, quod ille ob rem judicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt⁴²: quod in M. Artillio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem judicandam accepisse: quod inventi sunt senatores, qui C. Verre prætoris urbano⁴³ fortiente, exirent in eam rem, quem⁴⁴ incognita causa condemnarent, ⁴⁵: quod inventus est senator⁴⁶, qui cum iudex esset, in eodem iudicio, & ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus divideret, & ab accusatore, ut reum damaret.

X 2

Jam

scelerum tricies honeste, &c.] Q. Calidius, M. Calidii oratoris pater, ex prætura Hispaniensi accusatus a Gallio, pro quo postea Cicero dixit, atque damnatus, cum senisset iudicibus pecuniam contra se datam, in eos iudices, qui parvo pretio corrupti se damnaverant, exclamavit: Vel idoneam, inquit, mercedem pro meo capite pacifici debuistis: hoc saltem honestatis esset in vobis, ut hominem prætorium non villi pretio venderetis: & *honeste*, ironice dictum est. *Idem.*

40 *Q. Hortensio prætoris, de pecuniis repetundis*] Ordo est, P. Septimio damnato de pecuniis repetundis, prætoris Q. Hortensio. Hæc enim Q. Hortensio prætori fors obrigit, ut de repetundis pecuniis quæretet; sicuti constat ex libro de clar. Orat. Sed cur nominatim Q. Hortensio prætoris? An criminose hoc dictum est in Hortensium, ut Ascensionem interpretatur? Mihi quidem minime videtur; præsertim cum damnatum dicat Sulpitium. An igitur ut rem nemini dubiam, sed manifestam, & vel ipsius adversarii oculis restantem prolaturum se ostendat? opinor; hæc potius causa est. *Hotom.*

41 *Lis æstimata sit*] Hoc est pecunia, de qua lis fuit, & propter quam condemnatus est, in summam redacta, quæ de ejus rebus exigeretur. Dux res enim consequerentur damnationem: altera, redditio pecuniæ iis ad quos pertinebat; in quo vel simpli, vel duplici vel quadrupli ratio ducebatur: altera, exilium. *Afo.*

42 *Qui ambo peculatus damnati sunt*] Quid hoc, inquit quispiam, ad iudicium

corruptum pertinet? Respondebimus, iuris æstimationem fieri non solum ex titulo propositi criminis, sed etiam ex aliis probationibus, quæ ex ante actis rebus apud iudices constituerint. Hi, peculatus crimine proposito, etiam quas judicatum pecunias cepissent, reddiderunt. Similiter absolvitur etiam illud, quod supra de pecuniis repetundis positum est. *Idem.*

43 *Qui C. Verre prætoris urbano fortiente*] Sic hoc criminose dicit, quemadmodum supra, Hortensio prætoris; & totum hoc magis invidiose, quam vere, dicitur: nam ipse Verres pro testimonio dixit, in Juniano iudicio adulteras fuisse tabellas suas, in quibus suppositi iudices essent ad sententiam corruptam ferendam. *Idem.*

44 *Exirent in eam rem*] Non ex urna, ut sit, *Eorum nomina ex urna duceretur*; sicuti nonnulli existimant. Non enim ex urna nomina Falculæ exierat: sed *invenit* simpliciter accipio, quasi dictum sit, Adirent ad illud iudicium, & prætori assiderent. *Hotom.*

45 *Quem incognita causa condemnarent*] Cuius causam ante non audissent. Significat autem C. Fiducianum Falculam, qui ad coaspensam Oppianici damnationem dicebatur esse suppositus. *Afo.*

46 *Quod inventus est senator*] Stalenum dicit ab utraque parte fuisse corruptum; quod adversus eum recitatum postea, in Cluentiana oratione vix purgat, ubi dicit a solo Oppianico scelerium DCXL. Cajo Elbio Staleno iudici data pro numero iudicium, qui corrupendi essent. *Idem.*

Jam vero quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum esse in civitate, cum senatorius ordo judicaret, ut discoloribus signis ⁴⁷ juratorum hominum ⁴⁸ sententiæ notarentur? Hæc omnia me diligenter, seve reque acturum esse polliceor.

XIV. Quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso judicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum, atque commissum? cum præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, sæpe dixisse, *Se habere hominem potentem* ⁴⁹, *cujus fiducia provinciam spoliaret: neque sibi soli pecuniam querere, sed ita triennium illud præture Siciliensis distributum habere, ut secum præclare agi diceret, si unius anni questum in rem suam converteret; alterum patronis & defensoribus suis traderet; tertium illum uberrimum questuosissimumque annum totum judicibus reservaret.* Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabionem ⁵⁰ nuper cum in rejiciendis judicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri: me arbitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur. Si enim judicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitrarentur. Nunc, quod ejusmodi judicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, prætoribus, judicibus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissima victoriæ non posse.

O commemoranda judicia, præclaramque existimationem nostri ordinis! cum focii populi Romani judicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ a majoribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste unquam de se bonam spem habuit.

⁴⁷ *Ue discoloribus signis*] Jam supra dictum est. Signa autem alii ceras diversis colore tabulis, alii ab judicibus appostas tabulis ceras diversis coloris ajunt, ut hoc signum esset ad voluntatem rei sententiæ scriptæ. *Idem.*

⁴⁸ *Juratorum hominum*] Judicium scilicet,

qui in leges ante, quam judicarent, jurare consueverant. *Idem.*

⁴⁹ *Se habere hominem potentem*] Hortensium vult intelligi, scit enim hoc nimis valere ad minuendam ejus auctoritatem. *Idem.*

⁵⁰ *Apud M. Glabionem*] Prætozem præsentis anni, qui que præfuit huic judicio. *Idem.*

buisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo majore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, perjurio vos sui similes esse arbitretur.

XV. Cui loco, per deos immortales, Judices, consulite, ac providete. Moneo, prædicoque id, quod intelligo, tempus opportunissimum vobis hoc divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in judiciis severitas, nulla religio, nulla denique jam existimantur esse judicia. Itaque a populo Romano contemnuntur, despiciuntur: gravi, diuturna que jam flagramus infamia. Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus ⁵¹ tribuniciam potestatem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera judicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum fugit, qui, Cn. Pompejo ⁵², viro fortissimo & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus: *Parres conscriptos judicia male & flagitiose treri: quod si in rebus judicandis populi Romani existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideravros.* Ipse denique Cn. Pompejus, cum primum concionem ad urbem consul designatus ⁵³ habuit; ubi (id quod maxime expectari videbatur) ostendit, se tribuniciam potestatem restitutum, factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio.

Idem.

⁵¹ *Neque enim ullam aliam ob causam populus Romanus*] Per annos continuos tres populus Romanus illo tempore tribuniciam potestatem flagitabat: hoc Cicero utitur ad invidiam judiciorum & infamiam, senatu judicante. *Idem.*

⁵² *Qui Cn. Pompejo*] In invidia tunc Pompejus fuit, quod Consul redderet populo tribuniciam potestatem: sed totum Tullius ad sui temporis commodum refert, ut etiam Catuli sententiam in senatu demonstraret. *Idem.*

⁵³ *Cum primum concionem ad urbem consul designatus*] *Ad urbem*, in urbe: & sic dici solet de iis, qui cum potestate provinciali, aut nuper e provincia revertissent, aut

nondum in provinciam profecti essent. Pompejus autem pro consule de Hispania, Sertorio victo, nuper venerat, & statim habuerat concionem de restituenda tribunicia potestate, Palicano tribuno plebis. *Idem.*

Ad urbem, in urbe inquit, Afcen. Quod quemadmodum intelligi debeat, conjectura assequi non possum. Nemini autem qui cum imperio provinciali esset, nisi aut triumpharet, aut imperium deponeret, urbem introire licebat. Ut mihi obcurior Afcenii sententia videatur, nisi forte *urbis* verbum late accipit etiam pro continentibus edificis, ut Romæ esse dicerentur etiam qui ad urbem erant, quanvis in urbe non essent. *Her.*

Idem in eadem concione cum dixisset, *Populas vexatasque esse provincias: judicia autem turpia & flagitiosa fieri: ei rei se providere, ac consulere velle*: tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Romanus significavit voluntatem.

XVI. Nunc autem homines in speculis sunt ⁵⁴: observant ⁵⁵, quemadmodum sese unusquisque vestrum gerat in retinenda religione, conservandisque legibus. Vident adhuc post legem tribunitiam ⁵⁶ unum senatorem vel tenuissimum ⁵⁷ esse damnatum. Quod tamen non reprehendunt ⁵⁸, tamen magnopere quod laudent, non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis iudicabit. In hoc homine statuatur, possitne, senatoribus iudicantibus, homo nocentissimus, pecuniosissimusque damnari. Deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quæ turpissima est, residere possit. Non gratia ⁵⁹, non cognatione ⁶⁰, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio ⁶¹ tot tantaque ejus vitia sublevata esse existimabuntur.

Postremo ego causam sic agam, Iudices: ejusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus investigare ⁶² & consequi ⁶³ possim. Ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo

audes

⁵⁴ *Homines in speculis sunt*] Scilicet equestris ordo, & urbana plebs, & omnes, qui favent tribunitiæ potestati. *Africanus*.

⁵⁵ *Observant*] Modo speculantur, alias venerantur, *Virgilius*.

Præterea regem non sic Ægyptus, et ingens Lydia, nec populi Partorum, aut Æthiæ Hydæspæ

Observant. *Idem*.

⁵⁶ *Post legem tribunitiam*] Ex quo lex fertur de tribunitiæ potestate restituenda. *Id.*

⁵⁷ *Unum hominem vel tenuissimum*] Pauperem, qui, unde iudices corrumpere, non haberet: Dolabellam autem significat. *Id.*

⁵⁸ *Quod tamen non reprehendunt*] Potuit

enim dici, Quid ergo? noxius si pauper sit, non est damnandus? *Africanus*.

⁵⁹ *Non gratia*] Non vult amicum videri Hortensii Verrem, sed tantummodo prædæ participatione sociatum. *Idem*.

⁶⁰ *Non cognatione*] Hoc ad Metellum collegam Hortensii pertinet, qui illum, tanquam si sit cognatus, defendit. *Idem*.

⁶¹ *Mediocri vitio*] Mediocris vitia sustinebit, si quis nimia servitute patrociniū meruerit, aut ascensionem aliqua defendi meruerit. *Idem*.

⁶² *Investigare*] Ratione. *Idem*.

⁶³ *Consequi*] Via. Hoc totum ad terrendos a corruptione iudices dicitur. *Idem*.

aures hominum, sed etiam oculi populi Romani interesse videantur.

Vos aliquot jam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis. Constat inter omnes, post hæc constituta judicia ⁶⁴, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines non jam ex eodem ordine alios magis idoneos, (quod fieri non potest) sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quærendum arbitrabuntur.

XVII. Quapropter primum ab diis immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, Iudices, peto, ut in hoc iudicio nemo improbus, præter eum, qui jampridem inventus est ⁶⁵, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, Iudices, confirmo, vitam merchule mihi prius, quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitiisque meis tum, cum admissum erit, dedecus severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M. Glabrio, potes providere. Suscipe causam iudiciorum: suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus, cum populo Romano, & in laude & in gratia esse possit. Cogita, qui sis, quo loco sis ⁶⁶, quid dare populo Romano, quid reddere majoribus tuis debeas: fac tibi paternæ legis Aciliæ ⁶⁷ veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetendis, optimis iudiciis, severissimisque iudicibus usus est. Circumstant te summæ auctoritates, quæ te oblivisci laudis domesticæ non finant: quæ te dies noctesque commoneant fortissimum tibi patrem ⁶⁸, sapientissimum avum ⁶⁹, gravissimum

foce-

⁶⁴ *Post hæc constituta judicia*] Senatoria iudicia dicit, per hos 10. annos Syllæ legibus constituta. *Idem*.

⁶⁵ *Qui jampridem inventus est*] Verrem dicit. *Idem*.

⁶⁶ *Quo loco sis*] In tribunali. *Idem*.

⁶⁷ *Fac tibi paternæ legis Aciliæ*] M. Acilii Glabrio legem Aciliam tulit, de pe-

cuniis repetendis, severissimam, ut qua ne comprehendari quidem liceret reum. *Idem*.

⁶⁸ *Fortissimum patrem*] M. Acilium Glabrium. *Idem*.

⁶⁹ *Sapientissimum avum*] Scævola dicit, juris peritissimum, qui cum Cn. Pisonem confusus fuit, quo anno Tib. Gracchus occisus est. *Idem*.

Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos, atque in socios⁸⁵, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea quadringenties⁸⁶ festertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis, privatis publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc statuas, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissimus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi⁸⁷.

⁸⁵ Cum multa libidinose, multa crudeliter in cives, atque socios] A specie cepit, & subiunxit genus, dicendo postea, In deos, atque homines. Sed non est vitium, quod pro auxilio positum, non pro ratiocinatione est. Idem.

⁸⁶ Festertium quadringenties] Diximus de hac questione: Summe varie. In Divinatione enim festertium milles dixit. Quod solvimus, quod adhuc non erat infinnata criminum ratio Ciceroni: & quod ex persona Sicilia loquebatur, augere voluit veritatem: & quoniam, spe dupli vel quadrupli repetitionis, quantumvis accusatori progressi licuit. Nam quamvis festertium octingentes dupli nomine exigi usus est, festertium tamen quadringentes tantummodo repetitum est: ad gratiam Hortensii, an suam, an etiam convenientiam Ciceronis ipsius, parum compertimus. Idem.

⁸⁷ Dixi] Moris veterum fuit, cum factis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, Dixi: quod etiam, ab

utraque parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, prætor solet pronuntiare, Dixerunt. Bene ergo Tullius deantiens adversariis compendium brevitatibus, hoc verbo usus est, Dixi. Non autem ibi finitur prima actio: inducentur enim dehinc a Tullio testes; quorum verba in oratione conscribere, nullius elegantie fuit. Multis autem diebus prima actio celebrata est, dum testes Verri producuntur criminum diversorum; dum recitantur publicæ privatæque literæ: quibus rebus adeo suspectus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret: adeo percussus Verres, ut abiret in exilium sua sponte. Nec quid amplius in iudicio gestum est, nisi quod Tullius metuens ne tantum negotium pene tacitum præteriret, finxit Verrem compendinationi præsto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum. Et quemadmodum victorie consuluerat brevitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tanquam repetita accusatione et consecutus reliquorum consecutione librorum, qui cæteros consequuntur. Idem.

ACTIO.

ACTIONIS SECUNDÆ
IN C. VERREM

LIBER PRIMUS.

DE PRÆTURA URBANA.

ORATIO VI.

ARGUMENTUM.

DEinceps hæc omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum: quod ita factum est. Fingit Cicero adesse in iudicio Verrem compendinarum, & respondere citatum, & defendi. In cæteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium bis libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit, & quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim hujus artis & eloquentiæ demonstrare. Nam & bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quacunque in criminatio-nibus constituta est, hic expressam vident: & contra ex hoc defensionum vim in cæteris orationibus, & nervos ejus ex hac virtute cognoscunt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est. ADEST, inquit, Verres, responder, defenditur. Ergo cum prima actione accusatus sit, ac defensus Verres, nunc, velut defensus iterum, (sic enim mos erat) in altera actione accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. Crimina repetundarum, & alia pleraque ex antea vita sæpe firmantur. Sumitur etiam hinc sæpe defensio. Omnis enim confirmatio ab attributis personæ, & negotio sumi solet. Ergo attributa personæ maxime in antea vita queri solent: negotiorum, in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens, antea vitæ unum dedit, hunc scilicet solum: crimini ipsi repetundarum quatuor. Unum de jure

Y 2

dicen-